

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ У 20-Х РР. ХХ СТ.

Висвітлюється діяльність громадських організацій УСРР-УРСР та Польщі в 20-х роках ХХ ст.: молодіжних, селянських, громадських організацій інтелігенції тощо, подається компаративний аналіз їхньої діяльності. Встановлені схожі та відмінні аспекти та напрями діяльності громадських організацій. Окрему увагу в дослідженні акцентовано на умовах, я яких утворювались та існували громадські організації Радянської України та демократичної польської держави. Досліджено роль цих організацій в повсякденному житті суспільства України та Польщі, вплив на економічні, суспільні, культурні процеси.

Ключові слова: громадські організації, Україна, Польща, інтелігенція, селянство, молодь.

1920-ті роки були непростими в житті тогочасного суспільства, несли з собою нові епохи, нові політичні режими та ідеології. Саме тоді в більшості країн Європи до влади прийшли ліві або праві політичні угруповання, було встановлено реакційні, авторитарні або тоталітарні режими.

Не минули ці процеси Польщу та СРСР. На початку 1920-х постала неза-лежна польська держава — т. зв. II Річ Посполита, у 1922 р. утворився СРСР. Слід зауважити, що ці дві держави, різні на перший погляд, мали багато спільних моментів в економічному, суспільно-політичному житті. СРСР на перших етапах свого існування не був тоталітарною державою, якою він став вже у 1930-х рр.; протягом 1920-х років ще існували незалежні видавництва, громадські організації, спілки, нова еконо-мічна політика забезпечувала існування в СРСР приватної власності тощо.

Схожі процеси відбувалися і в Польщі, яка з моменту відновлення своєї неза-лежності у листопаді 1918 р. майже одразу задекларувала демократичний шлях роз-витку, стала на позиції прав і свобод її громадян. Проте, суспільно-політична криза першої половини 1920-х рр. змусила чільні консервативні кола вдатися до обмеження деяких прав і свобод громадян Польщі, встановити авторитарний режим, що в історіо-графії дістав назву санація.

Тому суспільно-політичне життя Польщі доби санації і Радянського Союзу 1920-х рр. мало багато спільних рис. Втім, були і відмінності та притаманні цим двом антидемократичним режимам особливості. Насамперед, це стосується організації суспільного та політичного життя польських і радянських громадян, функціонуванні різного типу громадських організацій, професійних спілок, їхнього взаємозв'язку з органами влади тощо.

Метою даної роботи являється компаративний аналіз діяльності деяких громад-ських організацій Польщі та Радянської України в досліджуваній період. Вивчення малодосліджених сторінок українсько-польської історії є актуальним в контексті сучасного стратегічного партнерства України і Польщі.

Насамперед, слід дати коротку характеристику суспільно-політичній органі-зації польської і радянської інтелігенції і зробити її порівняльний аналіз, позаяк, саме інтелігенція є одним з головних опорних центрів будь-якої влади, якщо звісно мова йде не про військову диктатуру.

Поряд з інтелігенцією найактивнішою верствою суспільства у громадському та політичному житті за весь період новітньої історії була молодь, тому в даному дослід-женні також варто висвітлити діяльність деяких польських молодіжних організацій і молодіжних організацій УСРР-УРСР, акцентувати увагу на неурядових молодіжних громадських організаціях.

Також в рамках цього дослідження треба звернути увагу на громадські органі-зації польського і українського села, оскільки і Польща і Радянська Україна були аграрними республіками і селянство як клас переважало в суспільно-політичному житті двох країн.

Окреслена проблема дотепер не була об'єктом окремого наукового дослід-ження. Попри це, її окремі аспекти висвітлювалися у працях М.А. Журби [8], Л.М. Алексієвець [1], О.І. Ганжі [6], польського історика Г. Дильонгової [7] та інших дослідників.

---

11 листопада 1918 р., як дата відновлення незалежності Польщі, міцно ввійшла в історію. Цій події передували десятиліття національно-визвольної боротьби і революційних виступів, особливу роль у цих історичних процесах відіграла інтелігенція [7; с. 119]. Інтелігенція зайняла провідне місце в політичній системі нової держави. Її політичні амбіції зайшли настільки далеко, що вже у 1918 р. постало питання про створення окремої політичної сили. Проте, як показав найкоротший проміжок часу, політична організація польської інтелігенції не лише не могла конкурувати в популярності з іншими більш масовими політичними силами, а й була приречена стати локальною організацією, позаяк у аграрній країні, якою була Польща досліджуваного часу, електорат орієнтований на інтелігенцію був занадто малим [17; с. 18].

Вибори 1919 року до сейму показали вкрай низький рівень підтримки інтелігенції. У Варшаві кандидатів у депутати від інтелігенції підтримали лише 2,9% виборців, на периферії — того менше — до 0,8%. Проте, якщо ми подивимось на класову палітру депутатського корпусу, то побачимо, що інтелігенція здобула чимало депутатських місць за списками популярних в той час партій. А саме, за списками Консервативного блоку ендеції пройшло зі 157 чоловік 62 представники інтелігенції (13 вчителів, 9 професорів, 7 медиків, 11 юристів, 2 інженерів, 1 журналіст, 20 священників), за списками селянських партій “Визволення” та “Пяст” зі 109 — 22 представників інтелігенції (15 вчителів, 3 адвокати, 4 представники вільних професій), за списками ППС (соціалістів) інтелігенцію представляло 18 чоловік, серед яких 8 було журналістами, 4 — вчителями, 3 — адвокатами, 2 — медиками і один — архітектором [17; с. 19]. Всього ж із 386 делегатів першого сейму професійну інтелігенцію представляли 134 людини, що говорить про високий культурний і освітній рівень депутатів [1; с. 48-49].

Дуже скоро, під час парламентських виборів 1922 року, інтелігенція зрозуміла, що реальні учасники виборчого процесу не вони, а великі політичні угруповання орієнтовані на робітничий клас, селянство, але аж ніяк не на інтелігенцію.

Тому серед політизованої частини інтелігенції стався розкол — одна частина виступала за саморозпуск політичних об'єднань інтелігенції і інтеграцію у великі суспільно-політичні сили, сподіваючись стати в них своєрідною політичною елітою, інша ж частина висловлювала ідею створення єдиної потужної демократичної партії інтелігенції. Варто зазначити, що остання частина польської інтелігенції вже мала підґрунття для такого роду заяв, адже ще в березні 1920 року був створений Союз демократії — громадська організація, що об'єднала в своїх лавах значний відсоток польської інтелігенції. Пізніше ця організація набула рис повноцінної політичної партії і була перейменована в Стронніцтво демократичне, яке мало свій друкований орган “Наруд” і виступало за класове партнерство і солідаризм. Проте, навіть після її зближення з пропілсудськими прошарками інтелігенції і спроби створити єдиний центристський фронт на виборах до сейму, вона зазнала поразки, набравши у Варшаві трохи більше 4%, а в інших районах Польщі трохи більше 1% голосів виборців [17; с. 21].

Таким чином, фактично до середини 1920-х років найбільше політичне угруповання польської інтелігенції Стронніцтво демократичне, власне, як й інші більш локальні суспільно-політичні організації припинило свою діяльність.

Зовсім іншим стан інтелігенції був у класових партіях, насамперед селянських та робітничих, де багатьом представникам інтелігенції вдалося стати політичною елітою цих партій [7; с. 116].

Окремо слід сказати саме про селянські організації, адже вони обстоювали права 76% населення тогочасної Польщі або майже 21 млн. чол. Поряд з інтелігенцією, яка інтегрувалася в ці організації від малочисельних об'єднань вчителів, юристів, журналістів, науковців, існувала й селянська інтелігенція — сільські вчителі, чиновники, духовенство, а також письменники. В основному сільська інтелігенція входила до двох аграрних політичних організацій - “Пяст” і “Визволення”. Існувала також і чисельна молодіжна громадська організація “Віці” орієнтована на селянську молодь, а також студентів — вихідців з села [17; с. 24-25].

Певний відсоток польської інтелігенції був згуртований навколо лівих політичних організацій, насамперед Польської соціалістичної партії (ППС) та Комуністичної робітничої партії, яка утворилась 1918 року і згодом була перейменована в Комуністичну партію Польщі (КПП) [1; с. 56].

Вузкий прошарок лівої інтелігенції або безпосередньо входив до лав цих партій або активно співпрацював з ним. До КПП була близька передусім радикальна молода інтелігенція з національних меншин передусім єврейського походження, яка жадала суспільних змін, утвердження соціальної та національної рівності. Письменник Ю. Стрийковський пізніше зазначав, що комуністичні ідеї знайшли свою підтримку значною мірою серед польського єврейства тому що в тогочасній Польщі процвітав антисіонізм поєднаний з безробіттям [17; с. 27-28].

Комуністичні ідеї знайшли підтримку і в деяких інших колах інтелігенції, наприклад серед художньої інтелігенції, що пропагувала авангардизм. Так, прихильниками лівої ідеології було літературне об'єднання "Скамандер", до якого входили в майбутньому відомі письменники і поети — Я. Івашкевич, Ю. Тувім та ін. [7; с. 128].

Проте, слід зауважити, що польська інтелігенція беручи найактивнішу участь в суспільному і політичному житті Польщі, була орієнтованою не тільки на націоналістичні або на ліві кола, а також на організації, що представляли інтереси інших верств польського суспільства — селянства, робітників. Помітною була присутність інтелігенції і у законодавчій владі — сеймі. Не маючи широкої суспільної підтримки власних партій та організацій, польська інтелігенція інтегрувалась в партії, що представляли інтереси різних класів і змогла стати в них партійною елітою.

Далі важливо розглянути життя інтелігенції в СРСР, зокрема в Україні.

Прийшовши до влади в Україні, більшовики намагалися розповсюдити свій вплив на абсолютно всі верстви населення України. Найважче підкорити своєму впливу було українську інтелігенцію. 1920-ті рр. не відзначились репресіями щодо інтелігенції, як, скажімо 1930-ті, радянська влада намагалася вплинути на інтелігенцію за допомогою радянізації суспільно-політичного життя українського суспільства.

На початок 1920-х років інтелігенція була чи не найменшою суспільною верствою. За даними вченого Д.В. Бачинського інтелігенція становила близько 0,7% населення всієї України [2; с. 35]. На відміну від польської інтелігенції, що брала активну участь в політичному житті держави, українська інтелігенція майже вся була аполітичною, тому нечисленні громадські організації української інтелігенції носили як правило культурний характер, зводяться до діяльності літературних товариств, освітніх гуртків тощо [3; с. 73].

Проте, як виявилось, радянське керівництво не задовольнилося такою громадською організацією інтелігенції. Приблизно з 1923 р. в Україні почали створюватися професійні спілки для інтелігенції. У цих профспілках існували інженерно-технічні секції, що об'єднували інженерів, техніків та ін. Секції науковців виникали у харківському, київському відділеннях професійних спілок інтелігенції [10; с. 40-41].

Проте профспілки інтелігенції не могли у повній мірі відповідати інтересам комуністичної партії, оскільки в їхніх рядах перебувало багато осіб, які вороже ставились до радянського режиму. Тому у жовні 1927 р. було створено т. зв. Всесоюзну асоціацію працівників науки і техніки для сприяння соціалістичному будівництву в СРСР (ВАРНІТСО). У керівництві УРСР одразу негласно заговорили про те, що створення ВАРНІТСО означало початок боротьби з аполітичністю в рядах інтелігенції [2; с. 39].

В подальші роки ВАРНІТСО, як і його український підрозділ УТОРНІТСО поглинула або встановила контроль за практично всіма організаціями радянської інтелігенції. Попри це, радянське керівництво головну ставку робило на вихованні нової радянської інтелігенції з числа підростаючого покоління, яке мало виховуватися на комуністичній ідеології. Взагалі молоді в радянській культурно-освітній сфері, в громадсько-політичному житті, як, власне і в Польщі приділялась окрема увага.

Молодіжний рух 1920-х років у досліджуваних країнах являв собою розмаїту суспільно-політичну палітру. Особливо це стосувалося Польщі, в якій до і після санації продовжувала існувати ціла низка різноманітних молодіжних громадських організацій, як

легальних, так і підпільних. Найбільш чисельними і популярними серед молоді були військово-спортивні організації, що утворилися на самому початку відновлення польської державності і приклали чимало зусиль для збереження її державної незалежності під насильством військових протистоянь із ЗУНР, більшовицькою Росією та Литвою [1; с. 89-90].

Розглянемо основні молодіжні організації — різної соціальної, ідеологічної і політичної спрямованості. Почнемо з лівих організацій.

Найбільшою лівою громадською організацією польської молоді була т. зв. Комуністична спілка молоді Польщі (секція комуністичного інтернаціоналу молоді). КСМП утворилася на з'їзді комуністичної молоді у березні 1922 р.; до цього, звісно, існували ліві молодіжні організації, проте, вони були малочисельними і не відігравали будь-якої суттєвої ролі в польському суспільстві. КСМП негайно розпочала активну роботу серед робітничої молоді, позаяк, саме вона була найбільше схильна до лівих ідей. Особливу активність КСМП виявила у секціях молоді, що виникли ще у 1921 р. при профспілках [4; с. 38-39].

В наступні роки з'являється низка інших лівих молодіжних організацій, зокрема 1923 р. стався розкол в орієнтованій на ППС молодіжній організації “Сила”. Певний час це угруповання діяло самостійно, але невдовзі повністю інтегрувалося у КСМП [11; с. 81]. Схожа ситуація сталася і в Спілці незалежної соціалістичної молоді, від якої відкололася значна частина її членів утворивши революційну організацію “Жице” (“Життя”). 1925 р. стався розкол в пепесівській організації скаутів, ліва частина якої об'єдналася в організацію під назвою Союз піонерів [4; с. 40].

Аграрні партії також мали свої молодіжні спілки. Так, партія “Визволення” контролювала молодіжну громадську організацію Спілка селянської молоді. Що характерно, селянські партії мали вплив і на студентську молодь, зокрема партія “Пяст” і “Визволення” мали великий вплив на гуртки Академічної народної молоді, що діяли як правило при університетах.

Можна виділити й інші молодіжні селянські об'єднання, наприклад Спілку народної молоді. Вона виникла як неурядова громадська організація. Керував нею член партії “Пяст”, депутат сейму Дзендель. Після травневого перевороту 1926 року, коли в країні був встановлений авторитарний режим Пілсудського, Дзендель перейшов на його бік і Спілка народної молоді із молодіжної селянської організації перетворилася на молодіжну спортивну проурядову організацію [4; с. 48].

Взагалі на спортивних та військово-спортивних молодіжних товариствах в даному дослідженні слід зробити окремий акцент, адже саме вони підтримувались і заохочувались владою і саме в таких організаціях і попередники Пілсудського і сам Пілсудський бачили основу для виховання майбутньої польської еліти.

Серед найбільших військово-патріотичних молодіжних організацій тогочасної Польщі можна виділити організацію “Стрілець”, яка до 1926 року налічувала понад 30000 чол., а в добу санації її чисельність перевищила 500000 чол. [7; с. 131].

М. Віслінський у своїй брошурі “Польща” зазначає що окрім організації “Стрілець” в тогочасній Польщі діяло ще біля 140 подібних молодіжних організацій, серед яких він виділив Спілку організації військового готування, яка виконувала функції об'єднавчої організації всіх патріотичних молодіжних і юнацьких організацій, а також Спілку всепольської молоді, вплив на яку мали праві політичні партії [4; с. 49].

Громадсько-політичне життя української молоді в СРСР у 1920-х рр. також відзначалося певною організаційною строкатістю, втім мало свої характерні особливості і риси. В цей період діяли як суспільно-політичні молодіжні організації, так і організації, які займалися суто просвітницькою, спортивною, мистецькою діяльністю тощо.

В рамках даного дослідження важливо акцентувати увагу саме на незалежних молодіжних об'єднаннях, оскільки вони існували лише у 1920-х рр., до того ж радянська історіографія не акцентувала на них належну увагу.

Не рахуючи комсомолу, в Україні протягом 20-х рр. ХХ ст. діяли й інші молодіжні комуністичні організації. Серед них слід виділити Комуністичну юнацьку спілку (КЮС). Ще в період громадянської війни, а саму у 1919-1921 рр. місцеві відділення КЮС було

створено практично в усіх українських губерніях. Найбільшу підтримку КЮС здобув серед сільської молоді та інтелігенції [14; с. 41].

Центральний комітет КЮС містився у Києві, а в Чернігові видавався її журнал. Слід зазначити, що протягом перших років, КЮС займалася лише агітаційною робо-тою, передусім на селі і у невеликих містах. Варто зазначити, що КЮС стояла на засадах державної незалежності УСРР, співпрацювавши з націонал-комуністичними українськими угрупованнями, серед яких була УКП (боротьбистів) [3; с. 114-115].

Чималий вплив на молодь мала Одеська спілка соціалістичної молоді. Її осередки діяли на деяких підприємствах міста. Добре було поставлена робота в 4-х її гуртках — з вивчення політичної економії, історії французької революції, ерфуртської програми, економічно-правових питань. Організація випускала велику кількість друкованої продукції. В 1921-22 рр. вийшло 8 номерів її “Бюлетеня” [14; с. 51].

Окремо зауважимо, що протягом 1917-1923 рр. на території України діяла ціла низка меншовистських, анархістських та інших полярних більшовизму організацій молоді. Окремі групи продовжували існувати й після 1923 р., що говорить про органі-зованість цих об'єднань і певну підтримку населення.

Перед тим, як підводити ризику під характеристикою молодіжного руху Польщі і України, акцентуємо увагу ще на деяких організаціях молоді національних меншин. Серед інших слід виділити гуртки єврейської молоді — т. зв. Єврейську комуністичну спілку молоді (Євкомол). Вона була утворена 1920 р. Євкомол протягом першої половини 1920-х років відігравав помітну роль у молодіжному русі. Вона провела ряд кампаній серед єврейської молоді. Особливу увагу ця організація приділяла увагу робітничій молоді, в першу чергу тій, яка була зайнята на приватних підприємствах. Організації Євкомолу діяли в Києві, Харкові, Одесі, Полтаві, Житомирі, Бердичеві, Малині та інших містах. В умовах посилення все-владдя більшовиків і підконтрольних ним організацій, Євкомол до середини 1920-х років злився з пробільшовицькими молодіжними організаціями [14; с. 56-57].

Отже, як в Польщі, так і в Радянській Україні молодіжний рух досліджуваного періоду відзначався своєю класовою, політичною, ідеологічною строкатістю, а також різними завданнями — суспільно-політичними, культурно-просвітницькими тощо.

Як зазначалося на самому початку даного дослідження, Польща і Радянська Україна 1920-х років були аграрними країнами. Індустріалізація УРСР почалася лише наприкінці 20-х років, а Польща взагалі до самого закінчення Другої світової війни лишалася аграрною країною. Відтак селянство було найчисельнішою соціальною верствою як в Україні, так і в Польщі, яке як, можемо побачити нижче, також прий-мало активну участь у суспільно-політичному житті своїх країн.

В Польському селі користувалися популярністю декілька аграрних партій. Передусім це була “Пяст”. Вона представляла інтереси заможних і середніх селян, користувалася найбільшою підтримкою в аграрних районах Польщі (в тих, які до 1918 року перебували в складі Австро-Угорщини). “Пяст” з самого початку свого існування обіцяла своїм виборцям аграрну реформу, яка полягала в викупі за помірну ціну землі, що належала великим землевласникам. Тому навколо цієї партії на початку 1920-х років почали утворюватися селянські об'єднання, що виступали за якомога швидше впровадження цієї реформи [4; с. 26-27].

Інше аграрне об'єднання — партія “Визволення” також користувалася популярністю серед польських селян. В своїх програмових засадах “Визволення” пішла далі за “Пяст” оголосивши, що виступає за надання землі незаможним селянам без викупу. Відтак “Визволення” користувалося ширшою підтримкою селян, особливо незаможних. Варто зазначити, що навколо цієї організації об'єдналася значна частина сільської інтелігенції, зокрема вчителів. Як можна простежити далі — на середину 1920-х років на базі “Визволення” утворилася низка інших селянських громадських об'єднань. Серед них можна виділити революційну селянську організацію що дістала назву Незалежної селянської партії і користувалася популярністю серед найбільш бідних селян — незаможних та наймитів [13; с. 153].

Стронніцтво хлопське (СХ) також була однією з найбільших селянських організацій. Що характерно, дослідники зазначають, що ця організація не мала якоїсь чіткої програми. Керівництво СХ виступало за соціальну окремішність селянства, як цілості та вимагало надати селянству окреме — привілейоване положення в державі [4; с. 28].

Окреме місце в суспільно-політичному житті польського села 1920-х років зайняв рух проти картелів.

Кількість картелів починаючи з 1919 року стрімко зростала, при чому як польських так і іноземних. Так на 1919 рік їх було 9 і 3 відповідно, на 1925 — 40 і 6, а на кінець 1920-х — 133 і 48 [12; с. 106].

Можна простежити, що польські селяни, особливо незаможні, швидко потрапляли в залежність від картелів, що супроводжувалося рівносильними панщині відробітками, ростом заборгованості перед власниками картелів передусім за оренду землі. На середину 1920-х років заборгованість на один гектар земельної складала приблизно 127 злотих, на 1929 рік — 309 злотих. Все це призвело до кризи в польському селі, що мало багато негативних наслідків — зубожіння селянського населення, занепад багатьох дрібних селянських господарств, застій та скорочення виробництва, як наслідок — скорочення національного доходу [13; с. 88-89].

Починаючи з середини 1920-х років в багатьох аграрних районах Польщі — на Сході, Центрі та ін. Виникає низка об'єднань проти гніту картелей, щоправда ці рухи носили не масовий характер. Окремо зазначимо, що на базі таких малочисельних організацій створювалися невеликі загони, які мали на меті грабунок найзаможніших селян та землевласників, проте ця тенденція притаманна для 1930-х років, коли зубожіння польського селянства досягло свого піку і були частими селянські виступи і повстання [12; с. 108-109].

Далі акцентуємо увагу на громадсько-політичному житті українського селянства в доколгоспний період.

Протягом доколгоспного періоду українське селянство було організоване в низку громадських об'єднань, спілок, брало активну участь в діяльності сільських рад тощо. Більшовики, звісно були противниками такої високої громадсько-політичної організованості і активності українського селянства, позаяк воно було чи не найголовнішою верствою в якій були сильними антирадянські настрої. Тому радянському керівництву необхідно було вдаватися до перевиховання свідомості селян в бік пролетарського інтернаціоналізму, використовуючи всю потугу компартійного режиму [8; с. 79].

Передусім більшовики намагалися взяти під свій контроль громадські організації українських селян, які ще не були під їх впливом.

До таких організацій в першу чергу відносилися Комітети незаможних селян (КНС). Альтернативу ним більшовики втілили у створенні селянської профспілки Всеробітземліс [6; с. 105].

З 1925 р. діяльність Всеробітземлісу отримує все більшу класову спрямованість. Центр уваги перемістився на сільськогосподарських робітників, зайнятих в приватних господарствах. Зауважимо, що захист економічних інтересів наймитів межував в даному випадку з провокуванням протистояння соціальних верств села [3; с. 63].

Поряд з цим, продовжували існувати й інші громадські організації українського села, серед них — так звані земельні громади, які існували на базі дореволюційних селянських громад, мали за задумом більшовиків полегшувати політичний та економічний контроль над селом. Згідно з декретом “Про землю” земельні громади повинні були займатися перерозподілом землі та слідкувати за виконанням продрозверстки. Усі інші функції управління селом перебрали на себе сільські ради, що чим далі, тим більше були підконтрольні більшовикам. Проте, на практиці земельні громади зуміли зосередити в своїх руках майже все керівництво місцевими справами [9; с. 29-30].

Земельні громади були фактично самостійними у вирішенні господарських питань. Крім цього земельні громади мали постійне джерело прибутку завдяки самообкладанням селян та здачі громадської землі в оренду. Така солідна матеріальна база дозволила в

подальшому поширювати свій вплив на господарське життя, а також кон-курувати з сільськими радами за управління селом. Оскільки сільські ради, вибори до яких насправді були ні загальними, ні відкритими, були головним знаряддям обільшо-вичення селянства, радянська влада вдалася до наступу на права і свободи селян і у 1927 р. вдалася до практично повного скасування земельних громад [6; с. 106-107].

Наприкінці дослідження варто зупинитися на короткій характеристиці вже згадуваних КНС.

Члени КНС з самого початку отримали значні пільги в господарському та політичному житті. Їм давалося право першочергового наділення земельними та іншими сільськогосподарськими угіддями, реманентом тощо. Можна сказати, що КНС були своєрідним знаряддям більшовиків, що вико-ристовувалося для розкуркулення селян, як і період НЕПу, так і після нього. Такі явища спостерігалися в багатьох районах України — Київській, Харківській та Чернігівській губерніях [8; с. 118-119].

Слід також зазначити, що вищенаведені операції, що їх проводили КНС були неможливими без попередньої чистки їх лав. Тому з 1921 по 1923 рр. в рядах КНС було проведено ряд чисток він неблагонадійних елементів, наслідком чого було майже повне обільшовичення цих організацій [6; с. 116].

Наприкінці 1920-х років суспільно-політична активність селянства остаточно перестала вписуватися в політику режиму, який перейшов у наступ по всіх ділянках суспільно-політичного життя. У 30-х рр. ХХ ст. це вилилося у колективізацію, репресії та голодомори.

Підводячи ризику в даному дослідженні можна зробити наступні висновки: попри те що Польща та СРСР були абсолютно протилежними державами як за своїм устроєм, так і за суспільними засадами, в їхньому громадсько-політичному житті мож-на помітити багато спільних рис і тенденцій; в рамках даного дослідження це стосу-ється громадської організації радянського та польського суспільства. І польське керів-ництво, особливо в добу санації і радянське керівництво будуючи основи тоталіта-ризму в СРСР старалося поширити свій вплив на три основні суспільні верстви насе-лення — інтелігенцію, молодь і селянство, проте механізми цього впливу різнилися.

Польське керівництво намагалося поширити всій вплив на молодь шляхом створення низки спортивно-патріотичних організацій, посилити роль католицької церкви як в молодіжному русі, так в польському суспільстві загалом. Польська інтелігенція, як ми переконалися, була значно чисельнішою за українську, але як самостійний гравець суспільно-політичного життя Польщі популярністю не користувалася, замість цього будучи партійною елітою в багатьох польських партіях — аграрних, центристських, консервативних, націоналістичних, лівих, вона мала чимале представництво у вищих органах влади II Речі Посполитої.

Інтелігенція Радянської України не лише була значно менш чисельною у відсотковому еквіваленті, а й в переважній своїй більшості аполітичною. Малочисельність і аполітичність української інтелігенції обумовили доволі швидко втрату нею незалежності від радянської влади, входження її до провладних громадських структур.

Громадсько-політичне життя польського і українського села також мало і спільні і відмінні риси розвитку в 1920-х роках. В Польщі виникали об'єднання незаможних селян, що зазнавали утисків з боку великих землевласників, встановлених ними оренди і кредитів на отримання землі, а також картелів. В Радянській Україні також існували комітети незаможних селян.

Загалом, дане дослідження дає змогу ще більше з'ясувати малодосліджені сторінки польської та української історії, дає змогу більш чіткіше провести паралелі між відносно демократичною Польщею і Радянським Союзом, який протягом 1920-х років набував рис тоталітарної держави.

1. *Алексієвець Л.М.* Польща: шляхи відродження державної незалежності: 1918-1939. – Т.: Економічна думка, 2002. – 270 с.
2. *Бачинський Д.В.* Українізація початку 1920-х — 30-х років та інтелігенція. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т., 2010. – 176 с.

3. *Васильчук Г.М.* Радянська Україна 20-30-х рр. XX ст.: сучасний історіографічний дискурс. – Запоріжжя. Запорізький національний університет, 2008. – 314 с.
4. *Віслінський М.* Польща. – Х.-О.: «Молодий більшовик», 1931. – 52 с.
5. *Войткевич М.* 1930 – Профдвижение в Польше. Москва. Изд-во ВЦСПС. 100 стр.
6. *Ганжа О.І.* Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917-1927). – К., 2000. – 208 с.
7. *Дильонгова Ганна.* Історія Польщі 1795-1990 / Пер. з пол. М. Кірсенка. - К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2007. – 239 с.
8. *Журба М.А.* Етнонаціональні та міжнародні аспекти діяльності громадських об'єднань українського села (20 – 30 рр. XX ст.) / Михайло Анатолійович Журба. – К.: Науковий світ, 2002. – 499 с.
9. *Калініченко В.В.* Селянське господарство України в доколгоспний період (1921 – 1929 рр.). – Харків: Основа, 1991. – 129 с.
10. *Касьянов В.Г., Даниленко В.М.* Сталінізм і українська інтелігенція (20-30-і роки.). – К.: Наукова думка, 1991. – 96 с.
11. *Козловський Чеслав.* Очерки истории польского рабочего движения: / Пер. с польского/. - М.: Политиздат, 1980. - 383 с.
12. Польская деревня в цифрах. Положение крестьян в буржуазно-помещичей и Народной Польше. Пер. с польск. Ю.В. Илинича и М.Ю. Кагана. Предисл. А.М. Петрушова. – М.: Изд. иностр. лит., 1955. – 347 с.
13. Польская деревня во время кризиса. Сборник. Влодавский С., Пазурек А., Спектатор М. ... /и др./ Под общ. ред. В. Коларова. М. Международный аграрный ин-т. 1935. – 221 с.
14. *Прилуцький В.І.* Молодь України в умовах формування тоталітарного ладу (1920-1939 рр.). – К., 2001. – 249 с.
15. *Рибак І.В.* Селянська взаємодопомога в Україні (1921-1932 рр.). – К.: Рідний край, 1999. – 90 с.
16. Хрестоматія з міжнародного профруху: Пер. з рос. / А. Столяров та ін. (ред. кол.). – Х.: Український робітник, 1934. – 521 с.
17. *Юсупов Р.Р.* Власть и интеллигенция: Из истории Польши XX столетия (1918-1980 гг.). – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1996. – 312 с.

References

1. *Aleksiiévets L.M.* Polshcha: shliakhy vidrodzhennia derzhavnoi nezalezhnosti: 1918-1939. – Т.: Ekonomichna dumka, 2002. – 270 s.
2. *Bachynskiy D.V.* Ukrainizatsiia pochatku 1920-h — 30-h rokov ta intelihentsiia. Chernivtsi: Chernivetskiy nats. un-t., 2010. – 176 s.
3. *Vasylchuk G.M.* Radianska Ukraina 20-30-h rr. XX st.: suchasni istoriohrafichni dyskurs. – Zaporizhzhia. Zaporizkiy natsionalnyi universytet, 2008. – 314 s.
4. *Vislinskiy M.* Polshcha. – Kh.-O.: «Molodyi bilshovyk», 1931. – 52 s.
5. *Voytkévich M.* 1930 – Profdvizhenie v Polshche. Moskva. Yzd-vo VCSPPS. 100 str.
6. *Hanzha O.I.* Ukrainske selianstvo v period stanovlennia totalitarnoho rezhymu (1917-1927). – К., 2000. – 208 s.
7. *Dylonhova Ganna.* Istoriia Polshchi 1795-1990 / Per. z pol. M. Kirsenka. – К.: Vyd. dim “Kyievo-Mohylianska akademiia”, 2007. – 239 s.
8. *Zhurba M.A.* Etonatsionalni ta mizhnarodni aspekty diialnosti hromadskykh obiednan ukrainskoho sela (20 – 30 rr. XX st.) / Myhailo Anatoliiovych Zhurba. – К.: Naukovyi svit, 2002. – 499 s.
9. *Kalinichenko V.V.* Selianske hospodarstvo Ukrainy v dokolhospnyi period (1921 – 1929 rr.). – Harkiv: Osнова, 1991. – 129 s.
10. *Kasianov V.G., Danylenko V.M.* Stalinizm i ukrainska intelihentsiia (20-30-i roky). – К.: Naukova dumka, 1991. – 96 s.
11. *Kozlovskiy Cheslav.* Ocherky istorii polskogo rabocheho dvyzheniya: / Per. s polskogo/. – М.: Politizdat, 1980. – 383 s.
12. Polskaia derevnia v tsyfrakh. Polozhenie krestian v burzhuazno-pomeshchyey i Narodnoy Polshche. Per. s polsk. Yu.V. Ilinicha i M.Yu. Kagana. Predisl. A.M. Petrushova. – М.: Yzd. ynostr. lyt., 1955. – 347 s.
13. Polskaia derevnia vo vremia krizisa. Sbornyk. Vlodavskiy S., Pazurek A., Spektator M. ... /i dr./ Pod obshch. red. V. Kolarova. – М.: Mezhdunarodnyu agrarnyu un-t, 1935. – 221 s.
14. *Prylutskiy V.I.* Molod Ukrainy v umovakh formuvannia totalitarnoho ladu (1920-1939 rr.). – К., 2001. – 249 s.
15. *Rybak I.V.* Selianska vzaemodopomoha v Ukraini (1921-1932 rr.). – К.: Ridnyi kraj, 1999. – 90 s.
16. Khrestomatiia z mizhnarodnoho profruhu: Per. z ros. / A. Stoliarov ta in. (red. kol.). – Kh.: Ukrainskiy robitynyk, 1934. – 521 s.
17. *Yusupov R.R.* Vlast i intelligentsiia: Iz istorii Polshi XX stoletia (1918-1980 gg.). – Kazan: Izd-vo Kazanskogo un-ta, 1996. – 312 s.

Гайдай В.В.

Компаративний аналіз громадських організацій Польщі і України в 20-х рр. XX ст.

В статье освещается деятельность общественных организаций УССР и Польши в 20-х годах XX ст.: молодежных, крестьянских, общественных организаций интеллигенции и тому подобное, подается компаративный анализ их деятельности. Установлены похожие и отличные аспекты и направления деятельности общественных организаций. Отдельное внимание в исследовании акцентировано на условиях, в которых образовывались и существовали общественные организации Советской Украины и демократического польского государства. Исследована роль этих организаций в повседневной жизни общества Украины и Польши, влияние на экономические, общественные, культурные процессы.

Ключевые слова: общественные организации, Украина, Польша, интеллигенция, крестьянство, молодежь.

Hajday V.V.

The comparative analysis of the public organizations in Poland and Ukraine in the 20's of the XX-th century.

Without regard to that Poland and USSR were the absolutely opposite states both after the mode and after public principles, in their public-political life it is possible to notice many general lines and tendencies; within the framework of this research it touches public organization of soviet and Polish society. And Polish guidance, especially in time of Sanation and soviet guidance, building bases of totalitarianism in the USSR tried to spread the influence on three basic public layers of population – intelligentsia, young people and peasantry, however mechanisms of this influence differed.

Polish guidance tried to spread the influence on young people by creation of row of sporting-patriotic organizations, to strengthen the role of catholic church as in youth movement, so in Polish society on the whole. Polish intelligentsia, as we made sure, was considerably more numeral than Ukrainian, but as an independent player of social and political life of Poland popularity did not use, instead being a party elite in many Polish parties - agrarian, centrist, conservative, nationalistic, left, she had a large enough representative office in the supreme bodies of power of II of Rzeczpospolita.

Intelligentsia of Soviet Ukraine not only was considerably less numeral in a percent equivalent but also in the majority apolitical. Small a quantity and political apathy of Ukrainian intelligentsia stipulated sufficiently a rapid loss by her independences from soviet power, including of her to the imperious public structures.

Public-political life of the Polish and Ukrainian village also small and general and excellent lines of development in 1920th. In Poland there were associations of poor peasants, that tested oppressions from the side of the large landed interests set by them lease and credits on the receipt of earth, and also cartels. In Soviet Ukraine also there were committees of poor peasants.

On the whole, this research gives an opportunity more to find out the scantily explored pages of Polish and Ukrainian history; gives an opportunity more clearer to conduct parallels between relatively by democratic Poland and Soviet Union that during 1920th acquired the lines of the totalitarian state.

Key words: public organizations, Ukraine, Poland, intelligentsia, peasantry, youth.

УДК 316.4.063.7:316.343.37(477.41)

В.С. Котвицький

**СПРОТИВ СЕЛЯНСТВА КИЇВЩИНИ РЕПРЕСИВНІЙ ПОЛІТИЦІ
БІЛЬШОВИЦЬКОГО РЕЖИМУ (І- ПОЛ. 20-Х РР. ХХ СТ.)**

Запропонований матеріал з історії українського повстанського руху допомагає більше зрозуміти кількісний, соціальний, етнічний склад його учасників, виявити політичні пере-конання, військово-організаційну структуру повстанських збройних формувань, осмислити етапи розвитку повстанства та усвідомити витоки і причини повстанського руху взагалі. Аналізуються та узагальнюються основні методи боротьби селянства Київщини проти більшовицького режиму в період І-ї пол. 20-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: селянство, більшовики, антибільшовицьке повстання.

Боротьба українського селянства залишається одним з важливих і суперечливих аспектів 20-х років ХХ ст. в історії формування національної української державності, яка формується і до цього часу. Оскільки чисельність сільського населення в Україні переважала міське, то воно було основною проблемою утвердження більшовицької диктатури в Україні.

Величезний вплив на подальшу долю України справили події повстанського руху на поч. 20-х рр. ХХ ст. Українське селянство, що становило близько 80% насе-лення, було її рушійною силою і, відповідно, головною силою опору "радянизації" України. Спроба більшовиків у 1919 р. встановити контроль над селом шляхом запровадження політики "воєнного комунізму" викликала масовий повстанський рух, який за своїми масштабами становив чи не найбільшу загрозу існуванню радянської влади. Особливістю цього руху на Київщині у 1919 р. було його об'єднання під національно-державницькими гаслами.

Метою даної наукової роботи є спроба проаналізувати та узагальнити основні причини та методи боротьби селянства Київщини проти більшовицького режиму.